

supstancije racionalne naravi. Za Ivana Pavla II. najbolji je način da prodremo u bit osobe da ju promatramo cjelovito u svim svojim aspektima: svojoj svijesti, samospoznaji, slobodnoj volji, emocijama i tijelu. Autor tu uočava "lijek" Ivana Pavla II., koji se može promatrati kao protuotrov relativizmu i utilitarizmu u etici, osobito u seksualnoj etici i bioetici. Papa potvrđuje tomistički stav da je ljudska osoba prirodno obilježena istinom i dobrom. Za dobro se ne zna samo kroz metafizičku refleksiju, nego i kroz ljudsko iskustvo. Za Ivana Pavla II. postoji samo jedna norma, koju on naziva personalističkom normom, po kojoj je osoba tako veliko dobro da je jedina valjana relacija spram osobe ljubavi, tj. osoba koja sama sebe određuje nikada se ne može koristiti kao puko sredstvo za tuđi cilj. U tom su smislu, smatra Papa, muževnost i ženstvenost "originalni znakovi kreativnoga [Božjega] stvaranja" (str. 158). Tako ljudsko tijelo manifestira snagu one vrste ljubavi po kojoj ljudska osoba postaje dar jedna drugoj.

Autor nas poziva na samom kraju knjige da, slijedeći nauk Ivana Pavla II., gradimo kulturu života te civilizaciju istine i ljubavi. Prema autoru, antropološka slika kartezijanskoga racionalizma svela se je na svjetonazor koji je zarazio muškarce i žene koji žive u suvremenoj kulturi, doživljava se svaki dan, prenosi se različitim putem onima koji žive i odrastaju u suvremenom društvu, formirajući uvjerenja, stavove i ponašanja ljudi bez njihova znanja i volje. Kako moderni racionalizam ne prihvaća misterij, ne prihvaća ni misterij osobe kao muško i žensko. U tom smislu, ova knjiga uistinu je jedno veliko osvježanje u literaturi za ponovno vraćanje cjelovitomu poimanju osobe kao misterija po antropološkom učenju Ivana Pavla II. Bogato, sveobuhvatno i otvoreno istraživanje iz područja filozofske i teološke

antropologije! Autor knjige vješto je smjestio Papin doprinos u povijest misli i kulture.

Knjiga je prikladna za profesore filozofije i teologije, psihologe, svećenike, studente, bračne parove i za sve one kojima je i dalje privlačna cjelovita i istinita vizija čovjeka kao osobe te obitelji kao zajednice života i ljubavi. Nadamo se da će knjiga ugledati i hrvatski prijevod.

Martin Kajtazi

Medunarodni znanstveni skup O abortusu interdisciplinarno. Fakultet filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 27. listopada 2022.

Pobačaj ili abortus, odnosno namjerni prekid trudnoće tema je koja uvijek aktualna kako u široj javnosti, tako i u znanstvenim krugovima. Polemika glede abortusa svojevrstni je kamen spoticanja kroz ideološke diskusije u čitavom svijetu. Toj je problematici važno pristupiti iz kuta različitih znanstvenih disciplina, a takav pristup zahtijeva veliku upućenost i osjetljivost. Nužno je stoga da oni koji se temom abortusa bave budu njome zaokupljeni i opsežnim poznavanjem literature u području s kojega polaze. Osim iscrpnoga poznavanja same materije, važno je temi abortusa pristupiti kroz segment uzroka, prevenciju čina te u konačnici i posljedicu istoga. Kada govorimo o različitim znanstvenim pristupima temi abortusa, nužno je uzeti u obzir povijesni, medicinski, psihološki, sociološki, religijski, (bio)etički i pravni aspekt kako bismo iz različitih znanstvenih područja barem pokušali doći do ikakvoga konsenzusa a koji bi za krajnji rezultat imao i čudorednu dimenziju koja će biti i odraz našega društva i sveopćega javnoga mnijenja u našoj zajednici. Tako je 27. listopada 2022. godine u Zagrebu

održan *Međunarodni znanstveni skup O abortusu interdisciplinarno* na Fakultetu filozofije i religijskih znanosti u organizaciji Fakulteta filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Teološke fakultete Univerze v Ljubljani i Fakulteta kanonskoga prava Papinskoga sveučilišta Gregoriana u Rimu. Cilj je skupa bio pružiti pregled različitih znanstvenih pristupa tematici abortusa. Skup je rezultirao susretom mnogobrojnih stručnjaka iz nekoliko znanstvenih disciplina te je bio podijeljen u pet sesija: Religije o abortusu, Filozofija o abortusu, Pravo o abortusu, Psihologija i psihoterapija o abortusu i Bioetika o abortusu.

Prvo, ujedno i pozvano predavanje *Judaizam o abortusu* održao je Kotel Da-Don, glavni rabin Židovske vjerske zajednice Bet Israel u Hrvatskoj. Predstavio je motrište koje judaizam ima prema pobačaju i to kroz židovske izvore, posebice Toru i rabinsku literaturu. Posebna je pažnja bila usmjerena na pitanja povezana sa samom trudnoćom kao što je njezina ugroza zdravlja do koje moguće dolazi u periodu trudnoće, ali i tematika malformacije ploda kao svojevrсна posljedica majčina zdravstvenoga stanja ili nasljedne bolesti. Predavanje pod naslovom *Pobačaj u brahmanističkoj tradiciji* izložio je Ivan Andrijačić stavivši u fokus pitanje pobačaja kojim se je bavila tradicionalna brahmanistička (hinduistička) etika, a posebice sveto i svjetovno pravo. *Islamski pogled na abortus* izlaganje je Mevludija Arslanija u kojem ističe vrijednost i svetost života kao dar od Boga, što je temeljna dogma kako svih monoteističkih religija tako i islama. Ivica Musa s temom izlaganja *Između biološkoga i društvenoga rođenja: (Ne)zaštićenost (nerodene) djece u kulturama antičkog svijeta* dao je uvid u neke pristupne vidike razumijevanja svijeta antičkih kultura u susretu s fenomenom ljudskoga ži-

vota koji nastaje. Zajedničko izlaganje održali su Anto Mišić i Ivan Antunović na temu *Ranokršćanski stav o pobačaju (abortusu)*. Poseban je naglasak stavljen na stav kršćanstva o pobačaju ističući da je riječ o moralno neprihvatljivom činu, ali i smrtnom grijehu, te da je fetus od samoga početka ljudsko biće. *Abortus: gnostička dogma* bila je tema izlaganja Mikolaja Martinjaka, pri čemu je naglasak stavljen na studije koje se bave pojedinačnim komponentama gnosticizma, kao što je njegova kozmologija, u čijem se pobilježem promatranju mogu pronaći smjernice ili nacrt za individualizam koji vodi do odbacivanja (abortusa).

Drugi dio skupa započeo je predavanjem Daniela Miščina na temu *Emmanuel Levinas i vrednota života*, u kojem je govorio o krivnji nadživjeloga u filozofskoj misli Emmanuela Levinasa, iz koje proizlazi odgovornost za drugoga u kontekstu temeljnoga prava na život, te je analiziran Levinasov odnos prema vrijednosti života. Ivan Šestak u izlaganju *Robert Spaemann: filozof u obrani života* pobliže je predstavio lik i djelo Roberta Spaemanna kao filozofa među čijim etičkim temama osobito mjesto zauzima govor o europskim vrijednostima, atomskom naoružanju, genskoj manipulaciji, umjetnoj oplodnji, eutanaziji i abortusu kao nedopustivom činu te zauzimanje za pravo nerodenoga djeteta na život. Ines Skelac i Ivan Koprek održali su izlaganje pod naslovom *M. Scheler i B. Hellinger o mjestu i posljedici abortusa u "poretku ljubavi"*, u kojem su se s gledišta spomenutih autora dotaknuli važnosti razumijevanja čina abortusa u kontekstu posljedica, povezujući temeljno pitanje abortusa s osjećajem pripadnosti obitelji. Poseban dio posvećuju odnosu partnera u kontekstu abortusa te pitanjem kako isti čin utječe na njihov odnos i daljnje neizbježne posljedice. Ivan Čulo u izlaganju *Suvre-*

mene devijacije shvaćanja ljudskih prava u kontekstu njihova nastanka i izvornoga značenja osvrnuo se je na problematiku ljudskih prava, njihov sadržaj, opseg i svrhu koja često biva neadekvatno shvaćena, vođena aktivističkim i političkim interesima.

Sudionici treće sesije bili su stručnjaci o pravnim pitanjima koja su nezostavna u okviru interdisciplinarnoga pristupa tematici abortusa. Ivan Branimir Pavičić osvrnuo se je na odluku Vrhovnoga suda SAD–a u predmetu Dobbs, koji je odbacio svojevrсни pravni presedan donesen prije pedeset godina, ukinuvši ustavno pravo na pobačaj na način da je odlučivanje o regulaciji istoga preneseno na svaku pojedinu saveznu državu. Detaljnije je pojasnio osnovne pojmove nužne za razumijevanje istoimene odluke, sastav i način odlučivanja Vrhovnoga suda. Anita Blagojević i Ivana Tucak nadovezale su se s temom *Pravo na pobačaj i (ne) mogući utjecaji odluke DOBBS na suvremene pravne trendove*, pri čemu su postavile iznimno važno pitanje mogućega utjecaja odluke Vrhovnoga suda SAD–a na suvremene pravne trendove na globalnoj, ali i europskoj razini. Izlaganje *Kanonsko–pravna normativa abortusa* održao je Alan Modrić pojasnivši najvažnije elemente kažnjiva djela pobačaja te pravnu normativu, koja je oduvijek taj čin smatrala kažnjivim, ne relativizirajući težinu pobačaja, ali nudeći vjerniku pokajniku blizinu i put pomirenja s Bogom i Crkvom.

Ivan Platovnjak svojim je izlaganjem *Emotional and spiritual healing after abortion* otvorio četvrti dio skupa. Ilustrirao je složenost posljedica pobačaja u psihološkom smislu te je predstavio Rachel's Vineyard — duhovni program koji pomaže ženu i muškarca koji su "izgubili" dijete pobačajem i onoga koji je izravno sudjelovao u takvoj odluci te mu je zbog istoga događaja potrebno du-

hovno i mentalno ozdravljenje. Antun Volenik u izlaganju *Preživljeni pobačaj, studija slučaja* prikazao je kvalitativno istraživanje studije slučaja na primjeru klijentice u individualnoj psihoterapiji koja je saznala da je trebala biti pobaćena. Erik Brezovac izložio je temu *Društvo i pobaćaj — ideologije, vrijednosti i polarizacija* prikazavši dimenzije suvremenoga društvenoga konteksta koji se temelji na aksiološkoj, vrijednosnoj racionalnosti, negacijskoj solidarnosti te posljedično i društvenoj polarizaciji temeljenoj na kulturno–političkim mehanizmima u pitanju fenomena pobaćaja. Tomaž Mikuš u izlaganju pod naslovom *Rachel's Vineyard Retreats* detaljnije je upoznao sudionike skupa s Rachel's Vineyard programom istaknuvši kako isti kroz duhovni aspekt pomaže da korisnici prebrode gubitak djeteta, bilo da je riječ o gubitku djeteta spontanim pobaćajem, mrtvorodenjem ili pak nekim drugim uzrokom.

U posljednjem dijelu skupa Luka Janeš u izlaganju *Abortus života ili pobaćaj smrti?: Integrativno–bioetički osvrt* ukazao je na izostanak možebitno temeljnoga pitanja vezanoga za raspravu o abortusu koje se odnosi na kontekstualizaciju razmjera života i smrti kao početnoga spoticanja unutar rasprave o temi. Izlaganje Marijane Kolednjak *Religija, moral i politika: rasprava o pobaćaju* dalo je pregled povijesno–pravne, nacionalne i religijske prakse kada je riječ o moralnoj (ne)dopuštenosti abortusa i njegovoj krajnjoj regulaciji unutar različitih društvenih zajednica, posebice države. U kontekstu nauka Katoličke crkve, a u vezi s antropološkim statusom ljudskoga bića i njegova dostojanstva Suzana Vuletić posvetila je svoje izlaganje *Bioetička prosudba farmakološkog pobaćaja interseptiva i kontragestativa* tematici abortusa s osvrtom na medikamentozni prekid trudnoće, tj. farmakološke pripreme koji induciraju

pobačaj. U izlaganju nastoji skrenuti pažnju na neprestani napredak medicine, koji nastoji prevenirati ili obustaviti već začeti ljudski život. Predavanje pod naslovom *Moralno–bioetička perspektiva pobačaja — ljudski život “na rubu zakona”* bilo je posljednje na skupu, a održao ga je Damir Šehić osvrnuvši se na

pitanje abortusa s triju polazišta: filozofijsko–teološki aspekt o dostojanstvu ljudskoga života, moralno–bioetički osvrt o abortusu — implikacije i posljedice te zakonska regulacija i recentna sudska praksa.

Laura Vilić